

מכניסין אותו לכיפה (סנהדרין פא)

גליון 451

איתא במשנה בדף פא: מי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת. ובגמ', אמר ר' ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש הכא במלקות של כריתות, בר קטלא הוא, וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה, וכיון דקא מוותר לה נפשיה מקרבינן ליה לקטליה עילויה.
היות ועבר כמה פעמים על חיוב כריתות הרי שויתר על נפשו, ולכן מקרבים לו את מיתתו. ובגמ' שאלו והיכא רמיזא. אמר ריש לקיש תמותת רשע רעה. ופירש"י ודאי הלכה למשה מסיני היא הך עונש דכיפה, ומיהו היכא רמיזא קצת.

ועוד איתא במשנה הבאה ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ. ובגמ', מנא ידעינן. אמר רב בעדות מיוחדת. ושמואל אמר שלא בהתראה. ורב חסדא אמר אבימי כגון דאיתכחוש בבדיקות ולא איתכחוש בחקירות.

ופירש"י (בד"ה בעדות מיוחדת) ועדותן אמת אלא שאין מיתתו מסורה לב"ד וכו'.

ובמשנה הבאה, הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם והבועל ארמית קנאין פוגעין בו. כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין. ופירש"י (בד"ה קנאין פוגעין בו) בני אדם כשרין המתקנאין קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לבית דין, והלכה למשה מסיני הוא.

מבואר בסוגיא שיש כמה אופנים שאין חיוב מיתת ב"ד ובכל זאת הורגים אותו. באופן הראשון איירי בעבריינן בחייבי כריתות שאינו חייב מיתת ב"ד כלל אלא דהיות וקא מוותר ליה נפשיה מקרבינן ליה לקטלא עילויה. ובמשנה השניה איירי ברוצח שאין דין לב"ד להורגו כי חסר אחד הפרטים הנצרכים כדי לחייבו מיתה. ואז הורגים אותו ע"י כיפה. ובמשנה השלישית אין ב"ד הורגין כלל אלא קנאים שרואים את המעשה הורגים אותו בשעת מעשה. ובכה"ג מוכן שאין זה דין בבית דין כי כל הדין להורגו הוא רק בשעת מעשה לקנא קנאת המקום אבל אין זה עונש על מה שנעשה כבר. ובערוך לנר דייק מרש"י דבכולהו בעינן בשעת מעשה (וכן מפורש במאירי) אמנם דייק מהרמב"ם ושאר פוסקים דדוקא בבועל ארמית בעינן בשעת מעשה. ודין זה של מכניסין לכיפה צ"ב מה גדרו ומה מקורו, והאם יש כמה דינים של כיפה או שהכל דין אחד.

והנה רש"י הזכיר הלכה למשה מסיני בדין הראשון ובדין השלישי אבל לא הזכירה בדין השני. ובחי' הר"ן דן לומר שהוא דין דרבנן כענין שאמרו (לעיל מו.) ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה. ואח"כ הסיק דוודאי הלכה למשה מסיני הם דהא אמרינן בבועל ארמית שהיא הלכה למשה מסיני כדאמר ליה פינחס למשה (בדף פב. ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו). והאריך להוכיח שכל הדינים כאן הם מהלל"מ. ומה שמבואר בגמ' מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה היינו דוודאי מילי טובא נאמרו למשה מסיני דליכא בהון רמז בקרא אבל מ"מ אינו נכון לומר שתהיה מיתה בידי אדם נאמרת למשה מסיני ולא יהיה בו או רמז מיתה בתורה או חיוב מיתה בידי שמים. ותירצו בגמ' שהוא אכן רמיזא בקרא, ולא יבואו לראות וגו'.

וביד רמה כתב (בד"ה והא דתניא התרו בו ושתק) דבחיבי מיתות ב"ד בעינן שיקבל עליו ההתראה דכתיב יומת המת עד שיתיר עצמו למיתה אבל כיפה לא יליף מחייבי מיתות דשאני כיפה דמדברי סופרים היא דאין דנין דברי סופרים מדברי תורה. אבל אח"כ כתב (בד"ה ואיבעיא לן) ואיבעיא לן כיפה היכא רמיזא בקרא דהא ודאי פשיטא לן הלכה למשה מסיני היא, מיהו קמיבעיא לן היכא רמיזא מקצת וכו', עכ"ל. וע"כ דמה שכתב שהם דברי סופרים אין כוונתו לתקנה דרבנן אלא דהיא לא מפורשת בתורה (וכשיטת הרמב"ם שנוקט דברי סופרים בדינים דאורייתא כשאינם מפורשים בקרא כמו קידושי כסף).

ובחי' רבינו דוד (מובא בספר שיטות קמאי) כתב שכל אלו ודאי הן הלכה למשה אבל אם הוא להכחיש אחד מדברי תורה המפורשים א"א לקבל מהם. ואם תאמר שאינם חייבין מיתה בדיני שמים א"א לקבל מהם שתהא הלכה למשה שיהיו קנאים פוגעים בו או שיכניסו אותו לכיפה. ועל זה אמרו ומי איכא מידי דרחמנא וכו' כלומר שאם טמא ששימש אינו חייב מיתה א"א שנמסר למשה שיהרגו אותו.

וכתב דבלקה ושנה איירי בשל כריתות ולכן חייב מיתה בידי שמים וקרוב לשמוע שמקרבין אותן לכיפה. ובגונב קסוה נרמז בלא יבואו לראות כבלע שאמנם אינו חייב מיתה אבל הרואין אותו ממיתים אותו. ובבועל ארמית אקריוה בחלמיה שאף הוא חייב כרת, ומאחר שכתבוה הנביאים נסתלקה השאלה שאין מסורה לקבל אותה. והמקלל בקוסם מיחזי כמברך את השם שכפירתו בד' ראייה שיש לפגוע בו. ואינו נחשב פטור מדיני שמים שאף חלק לעוה"ב אין לו. ועל המינים והכופרים אמרו שמורידין. ודעת מורי (הרמב"ן) שהגונב את הקסוה חייב מיתה בדיני שמים אבל אין כן דעת הרמב"ם. ולגבי רוצח בלי עדים כתב שאחרי שיש עידי אמת אין פוטרין אותו. והיינו דבעצם יש עדים רק דלדיני נפשות חסר בתנאים כדי להרוג אותו במיתת ב"ד. מבואר ברבינו דוד שכל הדינים הם מדאורי' מהלכה למשה מסיני, ונידון הסוגיא הוא שלא יתכן שמן התורה אינו חייב כלל ותהיה הלכה כזאת להרוג אותו. אין פוטרין אותו.

מאידך, בשו"ת ריב"ש (סי' רנא) כתב דהא דמכניסין לכיפה רוצח בלי עדים הוא מדרבנן. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרלא) הביא את דברי הר"ן שהכל מהלל"מ, וכתב שביאורו בסוגיא דוחק, ולא הזכרה הלל"מ בכולה סוגיין. ורש"י כתב דהבועל ארמית קנאין פוגעין בו הוא הלכה למשה מסיני. ומ"מ קשה אמאי לא פריש תלמודא בהנך נמי דהוה הלל"מ כדפירש בהנך. וכתב דנראה לו מדברי הרמב"ם דטמא ששימש אינה הלל"מ דהרמב"ם כתב (פ"ד ביאת מקדש ה"ב) דמוציאין אותו לחוץ ופוצעין את מוחו ואין ממחין עליהן בכך. ואי הלל"מ היא אדרבה תבא עליהם ברכה שקיימו ההלכה, והיכי תיסק אדעתין שממחין בידם.

לפיכך נראה לי לפרש דגונב את הקסוה והמקלל בקוסם וטמא ששימש אע"פ שאם היו באים לב"ד מלקינן להו ותו לא, תיקנו רבנן שיפגעו בהם קנאים כענין שאמרו ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו' ואין כאן חידוש מיתה כיון שהוא חייב מיתה בידי שמים, הניחו אותו למקרה אם ירצו קנאים לפגוע בו, אין מחייבין מיתה למי שיפגע בהם דגברא קטילא קטיל.

ועשו כן רק משום מעלת כלי הקדש והמקדש, והמקלל בקוסם שהוא דומה למברך את השם. ואע"ג דבלקה ושנה ובבועל ארמית הם ודאי הלל"מ (כמו שכתב רש"י וכנ"ל) מ"מ לגבי אלו אין לנו לחדש הלל"מ מדעתינו. והוסיף דאם פירש אין הורגין דומיא דבועל ארמית.

והנה ברמב"ם (פ"ד רוצח הל' ח-ט) כתב ההורג נפשות ולא היו שם עדים רואין אותו כאחת וכו' כונסין אותן לכיפה וכו'. ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתת בית דין אבל אם נתחייב מיתה ממיתין אותו ואם אינו חייב מיתה פוטרין אותו שאע"פ שיש עונות חמורין משפיכות דמים אין בהן השחתת יישובו של עולם כשפיכות דמים וכו', עכ"ל. מבואר ברמב"ם שדין זה של כיפה נאמר רק ברוצח.

ולכאורה נראה מהסוגיא שיש שלשה דינים שונים. זה שלקה ושנה בחיוב כרת שהוא מזלזל בחייו וכלשון הגמ' קא מוותר ליה נפשיה, דין הוא לקרב מיתתו. העונש שמגיע לו מקרבים לו ואין זה עונש חדש. הדין השני הוא ברוצח דוקא, והוא באופן שב"ד אינו יכול לקיים בו דין מיתת ב"ד כי חסר בתנאים לחייב מיתת ב"ד אבל בעצם יש עדות שחטא במזיד. והיות וחטא ברצח שיש בו השחתת העולם ב"ד הורגים אותו שלא מן הדין כדי לבער הרע מן העולם. וברייב"ש מפורש שהוא מדרבנן. והדין השלישי הוא בכלל לא מוטל על ב"ד אלא הוא הלכה לפגוע ברשע בשעת מעשה. והר"ן ורבינו דוד למדו שכולם מהלכה למשה מסיני ואילו הרדב"ז והרמב"ם למדו שחוץ מבועל ארמית הוה מתקנת חכמים.

והנה לעיל בדף עט: נחלקו חכמים ור' יהודה ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים שנגמר דינם דלחכמים פוטרים כולם כי א"א לגמור דינו שלא בפניו (דלא יודעים מי הוא הרוצח שצריכים לגמור דינו). ולר' יהודה מכניסין כולם לכיפה. מבואר דאפילו ברוצח אם אין גמר דין לכיפה א"א להרוג. ור' יהודה או דס"ל דלכיפה לא בעינן גמר דין לכיפה או שבשביל כיפה לא בעינן בפניו ולכן אפשר לגמור דינו ולהורגו.